

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВ ТА МАРКЕТИНГ

УДК 336.7

С. В. Ганжа

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЦИКЛИ ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЯКОСТІ

У статті розглядаються можливі перспективи щодо розробки системи якості підприємства відповідно до стадій його життєвого циклу. Систему представлено в межах виробничо-збутового циклу підприємства, який може бути визначений певними кількісними параметрами. Проведені дослідження надають можливість поставити завдання для менеджменту системи якості не лише операційної діяльності та стратегії, а й антикризового менеджменту, що базується на процесному підході.

Ключові слова: виробництво, збут, цикли діяльності, система якості.

В статье представлены возможные перспективы относительно разработки системы качества предприятия в соответствии со стадиями его жизненного цикла. Система представлена в пределах производственно-сбытового цикла предприятия, который может быть определен рядом количественных параметров. Проведенные исследования дают возможность определить задания для менеджмента системы качества не только операционной деятельности и стратегии, а и антикризисного менеджмента, основанного на процессном подходе.

Ключевые слова: производство, сбыт, циклы деятельности, система качества.

The term presents the particular features and development of quality system of an enterprise in correspondence with the stages of its life cycle. The systems are presented in frames of production and sales cycle of an enterprise which can be identified by certain quantity of parameters. The investigations that have been made give possibility to form the tasks for management of system of the quality not only for operation and strategy but also for anti-crisis management based on process approach.

Key words: production, distribution, activity cycles, quality system.

Від рівня відповідності виробничо-збутових процесів сучасним ринковим вимогам залежать, як його конкурентоспроможність, прибутковість, ефективність загалом та за окремими ознаками ведення діяльності, так і ефективність всієї національної економіки. Необхідність постійно розвиватися вимагає від сучасного підприємства високої гнучкості, постійного оновлення номенклатури продукції, прискорених темпів інноваційної діяльності, а це зумовлює, у свою чергу, постійні зміни у ресурсному забезпеченні підприємства, організації процесів виробництва і в цілому у виробничо-збутовій діяльності. Склад елементів виробничої системи підприємства є достатньо сталою ознакою. Тому основні зміни мають носити не стільки складову, а більш структурну направленість. Одним з елементів виробничої системи, що вимагає від українських промислових підприємств значних витрат часу, ресурсів тощо є формування систем якості, що мають відповідати міжнародним стандартам, отримати оцінку достатності рівня у вигляді конкретних стандартів якості.

© С. В. Фомішин, 2010

Дослідженню цього спектра проблем присвятили багато праць відомі вчені-економісти, як вітчизняні, так і зарубіжні. Однак у проблемі оптимізації виробничо-збутового циклу діяльності підприємства дотепер залишається багато невирішених теоретичних і прикладних завдань, які зумовлені значною кількістю структурних компонент. Це і визначає актуальність визначеної проблеми.

Міжнародні стандарти систем якості підприємств знайшли своє відображення у працях таких вчених, як П. Гринджер, Е. Демінг, Д. Джуран, Фейгенбаум, представників японської школи Ішикави Саката Сиро та Тагучі, російських вчених – Л. Альперін, Г. А. Антонов, В. Я. Белобрагін, І. Ісаєв, В. А. Качалов, К. М. Рахлін, Л. Є. Скрипко та ін., українських авторів М. П. Березенко, В. А. Богуслав, П. Д. Жеменюк, Г. А. Захаров, Л. С. Кириченко, Н. М. Чернухіна.

Невирішеним напрямком проблеми є необхідність узгодження циклічності діяльності вітчизняного підприємства з адаптивною системою якості процесів, продукції. Саме тому метою цієї статті є визначення циклів діяльності як на рівні окремого виробничо-збутового процесу так і на рівні розвитку підприємства в цілому. Визначення місця системи якості та моментів її розвитку, ускладнення щодо уточнення функцій має бути проведено відповідно до етапів циклу розвитку.

Циклічність виробничо-збутової діяльності потребує дослідження цього процесу в цілому та за елементами у просторовому та часовому вимірах. Виділяють операційний цикл підприємства – період між придбанням матеріалів та послуг і надходженням готівкових коштів від їх реалізації.

Вітчизняні науковці визначають операційний цикл як виробничо-комерційний [2, с. 83] або виробничо-господарський [3, с. 164].

Так, Л. Г. Червова та Г. В. Баранець у складі операційного циклу виділяють операційний і фінансовий цикли, а як самостійний – логістичний цикл [2, с. 83 – 85]. Причому ці цикли знаходяться в певній взаємодії. Виробничий цикл відповідає часу знаходження матеріальних ресурсів у запасах сировини, незавершеного виробництва, готової продукції і товарів. Фінансовий цикл, на думку науковців, є період часу між датою надходження коштів за поставлену продукцію й сплатою коштів за отриману сировину, а логістичний цикл – це цикл виконання замовлення.

Отже, на нашу думку, на основі узагальнення існуючих підходів до виокремлення циклів у діяльності підприємства операційний цикл за своєю суттю може виступати в якості виробничо-збутового. Проте як самостійний термін «виробничо-збутовий цикл» використовується доволі рідко. Крім того, у світовій та вітчизняній науці використовується термін «цикл продажу товарів або продукції».

Виробничо-збутовий цикл можна визначити як періодично повторюваний процес виробництва та реалізації продукції на підприємстві, який включає сукупність господарських і виробничих операцій з постачання на підприємство сировини та матеріалів, виробництва готової продукції, її доставки покупцям та оплати готової продукції.

Існує два принципіальних підходи до гармонізації виробничої та збутової діяльності:

- робота на замовлення – підприємство випускає продукцію відповідно до наявних замовлень,
- робота на вільний ринок – підприємство випускає продукцію без раніше узгоджених обмежень за кількістю та якісних характеристик.

На практиці підприємства поєднують існуючі підходи.

Розробка та впровадження стратегії гармонізації виробничої та збутової діяльності передбачає реалізацію певного комплексу заходів [3]: 1) визначення місця підприємства; 2) стратегічний аналіз діяльності підприємства; 3) аналіз стратегічних і перспективних напрямів діяльності; 4) формування і аналіз стратегічних альтернатив; 5) визначення впливу стратегій, що розробляються, на економічну

безпеку підприємства; 6) вибір і реалізація стратегії; 7) стратегічний контроль та оцінка досягнень.

Спрощено формулу виробничо-збутового циклу можна подати таким чином:

КАПІТАЛ – ВИРОБНИЧІ ФОНДИ, ТРУДОВІ ТА МАТЕРІАЛЬНІ
РЕСУРСИ – ПОСТАЧАННЯ – ВИРОБНИЦТВО (ОСНОВНІ
ТА ДОПОМІЖНІ ОПЕРАЦІЇ) – ЗБУТ (РЕАЛІЗАЦІЯ ГОТОВОЇ
ПРОДУКЦІЇ) – ВИРУЧКА ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ (КАПІТАЛ + ПРИБУТОК).

При цьому складові виробничо-збутового циклу відрізняються за своєю природою: 1) виробничий цикл розпочинається з предметів та засобів праці, його результат – готова продукція; 2) збутовий цикл як відправна точка має готову продукцію, а його результат – грошові кошти від реалізації та місце на ринку товарів. При цьому без першого етапу збутового циклу – отримання замовлення – не розпочинається виробничий цикл, а без результату виробничого циклу – збутовий не матиме будь-якого результату. Система якості процесів та продукції підприємства є невід’ємною складовою циклу та має окремі характеристики на різних стадіях розвитку (рис. 1).

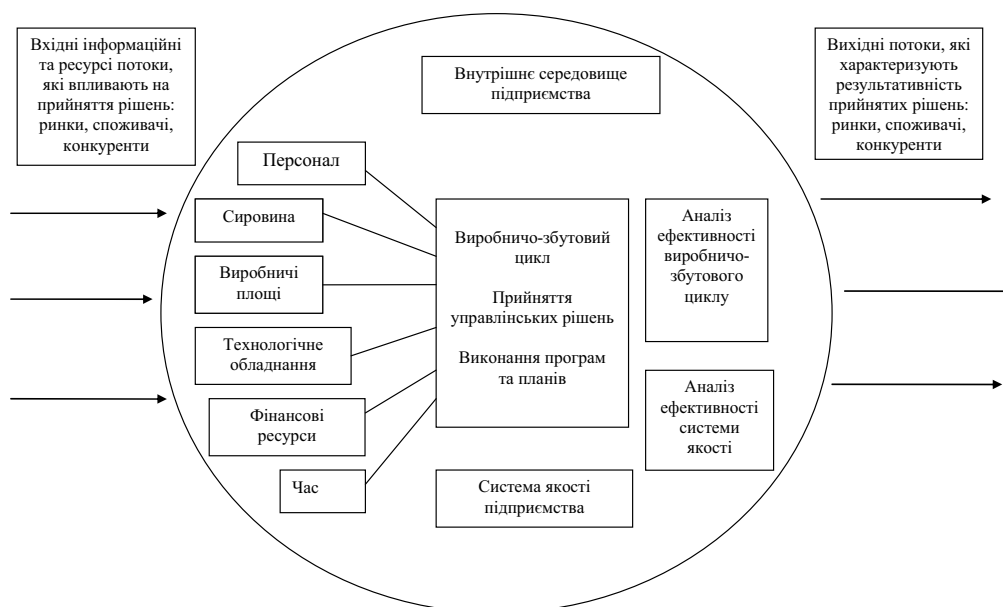

Рис. 1. Концептуальна модель виробничо-збутового циклу

Виробниче підприємство як економічна система характеризується циклічністю діяльності: цикл ділової активності (життєвий цикл), життєвий цикл окремих товарів, операційний, фінансовий цикли тощо. Первинним є термін «економічний цикл» часу [4].

Узагальнений цикл розвитку підприємства поділяється на такі стадії [5, с. 111]:

– стадія виникнення, що складається з появи підприємства, формування його структури, визначення технологій виробництва, складу продуктового ряду, підготовки експериментальних виробів;

– стадія становлення підприємства відповідає процесам диференціації функцій управління, перебудови структури, виходу на ринок продукції та визначення свого сегмента ринку, ринкових позицій;

– стадія розвитку (підйому) яка характеризується зростанням кількісних та покращанням якісних характеристик функціонування підприємства, збільшенням потужностей;

– стадія зрілості, для якої характерні відносна стабільність показників функціонування. Як правило, підприємство зберігає досягнутий стан рівноваги або забезпечує незначні та відновлювані коливання;

– стадія спаду, проявом якої є зниження кількісних показників та погіршення якісних характеристик функціонування підприємства. Це призводить до порушення стану рівноваги, яке підприємство вже не в змозі самостійно відновити.

Для визначення природи виробничо-збутового циклу важливою економічною категорією є «цикл» як сукупність взаємопов'язаних явищ, процесів, робіт, які утворюють завершений круг розвитку протягом будь-якого проміжку часу.

Виробничо-збутова діяльність підприємства, безперечно, має циклічний характер. Слід зауважити, що разом з коливаннями ділової активності, циклічний характер мають операції та процеси, які відбуваються під час виробництва та збуту. На нашу думку, циклічність виробничо-збутової діяльності підприємства проявляється через регулярно повторювані операції з постачання необхідними матеріалами, виробництвом і реалізацією готової продукцією. При цьому для нормального функціонування підприємства ці процеси повторюються безперервно.

Система якості підприємства формується та розвивається, адаптується відповідно до різних стадій циклу часу [6]. Кожен етап циклу з наявності накопичення кризових ситуацій в умовах розвитку має з часом перетворюватися до іншого етапу.

На стадії виникнення підприємства починає формуватися система якості: структура системи, критерії її розвитку та критерії оцінки якості процесів, продукції, послуг тощо. Основні витрати часу, фінансових та інших ресурсів потребує та частина системи якості, що «відповідає» за етап технічної підготовки виробництва.

Точка кризових ситуацій на цій стадії відповідає наявності в цей період ризику втрати рівня якості від таких загроз: перевантаження обладнання; працівників, менеджерів; обмеженість ресурсного ряду, недостатній рівень умов праці.

Стадія становлення підприємства потребує подальшого розвитку системи якості, її диференціація щодо видів діяльності, видів процесів та видів продукції і послуг. Найбільш витратними є складова системи якості, що визначає якість структур підприємства, рівень якості функціонального розподілу. Особлива увага приділяється якості маркетингу підприємства.

Точка кризових ситуацій другої стадії відповідає наявності в цей період ризику втрати рівня якості від таких загроз: зростання зовнішньої залежності від ринкової кон'юнктури, недостатньої технічної підготовки, виробничих потужностей, персоналу відповідної кваліфікації.

На стадії розвитку (підйому) основним завданням системи якості має бути оцінка рівня відповідності потужностей окремих операцій та стадій виробництва. Особливої уваги потребує оцінка якості інфраструктури підприємства: транспортного, інструментального, ремонтного, складського та енергетичного обслуговування. Оцінка якості інфраструктури має враховувати загальні характеристики та окремі відмінності кожного виду обслуговування. Важлива відповідність якості інфраструктури якісним характеристикам основного виробництва.

Відповідна цій стадії точка кризових ситуацій відповідає наявності в цей період ризику втрати рівня якості від таких загроз: недостатній рівень інфраструктури; зростання обсягу накладних витрат; витрат на підтримку виробничих потужностей.

Стадія зрілості потребує силових стратегій якості, врахування міжнародних тенденцій розвитку галузі.

Точка кризових ситуацій стадії зрілості відповідає наявності в цей період ризику втрати рівня якості від таких загроз: велика кількість персоналу, що задіяна в системі якості, велика кількість параметрів; ускладнення системи критеріїв оцінки якості великої кількості процесів, продукції; протиріччя між централізацією та децентралізацією менеджменту системи якості; підвищення витратності системи якості.

На стадії спаду підприємства спостерігається інертність структури, скорочення виробництва, прибутку. Поява збитків, заборгованостей. Наявність консерватизму та ускладнення комунікацій.

Особливості антикризового управління виробничо-збутовим циклом діяльності підприємства можливо дослідити за допомогою визначення та оцінки параметрів виробничо-збутового циклу. Параметри, що досліджуються, поділимо на три групи: структурні, ресурсні та логістичні. Цикл розвитку підприємства створює умови для змін характеристик параметрів у часі та просторі. Підсистемами виробничо-збутового циклу є цикли виробничий та збутовий. Виходячи з основних складових виробничого циклу, його тривалість є сумою величини робочого процесу та часу перерв [1]. При визначенні теоретичної тривалості виробничого циклу використовуються такі показники, як: трудомісткість виконання робіт, які входять у виробничий цикл, денна тривалість продуктивної роботи підрозділів підприємства, які, у свою чергу, визначаються на підставі показників тривалості виконання підготовчо-заключних операцій для виробу, середнього показника багатопотоковості для окремих операцій, коефіцієнтів виконання норм, завантаження робочих місць та ін. [2]. Такі ж підходи можливі й для збутового та виробничо-збутового циклів.

Структурні параметри мають значення у питаннях відповідності всіх складових виробничих та збутових процесів щодо обсягів, темпів, якісних характеристик. Вважаємо, що на стадії підйому розвитку підприємства, яка характеризується зростанням кількісних та покращанням якісних характеристик функціонування підприємства, структурні параметри мають враховувати випереджальний характер окремих процесів та складових. Структура різних елементів системи підприємства та її підсистем має постійно змінюватися, бути гнучкою та адаптивною. Ресурсні параметри на цьому етапі розвитку підпорядковуються структурним параметрам.

На стадії стагнації, для якої характерні відносна стабільність показників функціонування, як правило, підприємство зберігає досягнутий стан рівноваги або забезпечує незначні та відновлювальні коливання. Значущість структурних та ресурсних параметрів має зрівнюватися. Саме на цій стадії активізується функція антикризового управління в системі управління підприємством. Особливістю антикризового управління виробничо-збутовим циклом підприємства є постійний моніторинг певних груп параметрів. Логістичні параметри знаходяться під впливом конкурентних сил, що визначають позицію підприємства на ринку. Це особливо

Ідентифікація структурних, ресурсних та логістичних параметрів на різних стадіях розвитку підприємства слугує відправними принципами антикризового управління його виробничо-збутовим циклом.

Узагальнюючи методологічні підходи до вивчення реструктуризації та враховуючи особливості виробничо-збутової діяльності, функцію реструктуризації виробничо-збутового циклу, на нашу думку, можна подати таким чином:

$$Fp = (x_1, x_2, x_3, x_4; y_1, y_2, y_3, y_4, y_5, y_6, y_7, y_8, y_9; z_1, z_2, z_3, z_4, z_5, z_6; g_1, g_2; k_1, k_2, k_3, k_4, k_5, k_6; b_1, b_2, b_3; t_1, t_2, t_3, t_4, t_5, t_6; h_1, h_2, h_3, h_4, h_5, h_6, h_7, h_8),$$

де Fp – функція реструктуризації;

x_1, x_2, x_3, x_4 – стадія розвитку циклу підприємства: підйом, стагнація розвитку, криза, депресія;

$y_1, y_2, y_3, y_4, y_5, y_6, y_7, y_8, y_9$ – елементи виробничо-збутового циклу: цикл замовлення, цикл створення (підтримання) запасів, цикл обробки замовлень споживачів, цикл організації закупівель і розміщення замовлень, цикл постачання (матеріальних ресурсів, готової продукції), виробничий цикл (технологічний цикл, час технологічного обслуговування виробництва, тривалість перерв), цикл збору замовлень споживачів і підготовки документації, цикл реалізації готової продукції, цикл аналізу і підготовки звітів;

$z_1, z_2, z_3, z_4, z_5, z_6$ – ресурси операційного циклу: засоби праці, предмети праці, персонал, час, інформація, фінанси;

g_1, g_2 – основні обмеження: виробнича потужність, виробничий потенціал;

$k_1, k_2, k_3, k_4, k_5, k_6$ – основні протиріччя виробничо-збутової діяльності: протиріччя між кількісними, якісними характеристиками продуктів та відповідними характеристиками ринкового попиту; протиріччя між можливою та необхідною виробничою потужністю; протиріччя між необхідним обсягом ресурсів та можливістю їх залучення, цінами пропозиції і попиту на них; протиріччя між ринковою вартістю продуктів і розміром витрат; протиріччя між бажаним підвищенням конкурентоспроможності та наявними виробничими можливостями; протиріччя між фактичними і плановими обсягами виробництва та реалізації;

b_1, b_2, b_3 – напрям реструктуризації виробництва: науково-технічної, виробничо-технологічної, відтворювальної;

$t_1, t_2, t_3, t_4, t_5, t_6$ – закони функціонування виробничих систем: композиції, пропорційності, найменших, синергії, інформативності – впорядкованості, єдності аналізу і синтезу;

$h_1, h_2, h_3, h_4, h_5, h_6, h_7, h_8$ – принципи організації виробництва: диференціації, спеціалізації, пропорційності, паралельності, ритмічності, прямоточності, неперервності, гнучкості.

Отже, функція реструктуризації виробничо-збутового циклу залежить від великої кількості факторів; реструктуризація виробничо-збутового має бути постійним самовідтворювальним процесом для оперативного реагування на зміни зовнішнього середовища, базується на використанні процесного підходу та передбачає просторо-часовий аналіз усіх складових виробничої системи підприємства тощо.

Процес реструктуризації, на думку Л. С. Зуєвої, Е. І. Архипчук, має спиратися на постійні дослідження, визначення можливостей роботи кожного виробничого підрозділу підприємства на конкретних ринках збуту продукції [7, с. 8].

Система якості процесів та продукції підприємства адаптується відповідно до зростання інтенсивності деструктивних дій.

Рівень контролю системи якості зростає відповідно до умов кризових явищ. Зростання рівня контролю відбувається разом з ускладненням та розвитком самої системи.

Витратність системи також зростає. Але на етапі неподоланої кризи потенціал зростання повністю витрачається, що призводить до неможливості менеджменту системи якості підприємства подолати кризову ситуацію та закінчується повним зникненням системи.

Сфери дії системи менеджменту якості підприємства наведено на рис. 2.

Якщо підприємства спроможні передбачити мінливі умови діяльності та відповідним чином пристосуватися до них, вони одержать очікуваний прибуток. При відсутності правильного стратегічного напрямку діяльності вони можуть понести збитки, а в гіршому випадку – навіть збанкрутувати. Основою формування стратегії має бути комплекс цільових параметрів, які відібрані з урахуванням концепції розвитку підприємства, його існування на обраному сегменті ринку товарів та послуг.

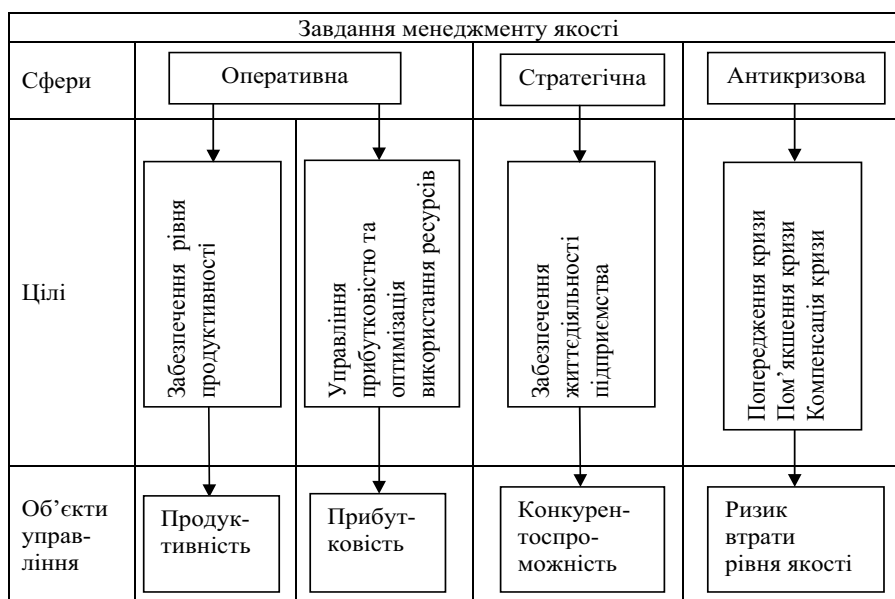

Рис. 2. Сфери дії менеджменту якості на підприємстві

До найбільш важливих концепцій можна віднести такі як: прогнози й концепції, пов'язані з кількістю і якістю ресурсів; концепції формування взаємовідносин із навколишнім середовищем – клієнтами, конкурентами, різними державними структурами; концепції розвитку технологій, структурні зміни тощо. Створення концепцій потребує наявності диференційованої методики. Основу одних із них становлять кількісні рішення, а інші визначаються наявністю визначеної організаційної політики.

Розглядаючи можливість розробки загальної концепції, треба враховувати, що вона тісно пов'язана з постійними та змінними факторами, що впливають на виробничо-збутову діяльність підприємства. Наявність змінних факторів і сила їх впливу визначають наявність варіантів стратегічних пріоритетів. Реструктуризація як методична основа концепції розвитку підприємства у ринкових умовах потребує додаткового дослідження, як за допомогою структурного аналізу, так і з урахуванням часово-просторового системного підходу.

Бібліографічні посилання та примітки

1. Червова Л. Г. Методологічні проблеми побудови та оптимізації логістичного циклу підприємства/ Л. Г. Червова, Г. В. Баранець // Економіка промисловості.–2005. – № 3 (29).– С. 83–88.
2. Ішук С. О. Методичні підходи до визначення тривалості виробничого циклу / С. О. Ішук //Економіка промисловості. –2005.– № 1 (27).– С. 139–142.
3. Журавлев Ю. В. Стратегия гармонизации производственной и сбытовой деятельности предприятия/ Журавлев Ю. В. // Экономика и производство. – 2001.– № 1. – С. 25–29.
4. Grinyer P. The Secrets of Unleashing Corporate Potential, Basil Blackwell / P. Grinyer , D. Mayes. – Oxford., 1988. – 320 p.
5. Антикризисное управление/ под ред Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М,2000. – 432 с.
6. Huson L. A. Using total quality to putstrategic intent into motion / L. A. Huson. – Plann. Rev. – № 5. – 1992. – 92 p.
7. Зуева Л. С. Економічний механізм реструктуризації підприємств / Л. С. Зуева, Е. І. Архипчук // Економіка, фінанси, право. – 2004. – № 10. – С. 3–8.

Надійшла до редколегії 21.01.2010.